

CZU 347.65:340.15

DOI 10.5281/zenodo.6641545

**ASPECTE ALE EVOLUȚIEI INSTITUȚIEI SUCEESIUNII
ÎN DREPTUL ROMÂN VECHI****Liliana CREANGĂ,**
doctor în drept, conferențiar universitar

În dreptul român vechi transmiterea bunurilor se făcea pe cale legală și testamentară. În conformitate cu moștenirile legale, copiii legitimi și adoptivi, atât băieți cât și fete, aveau o egală vocație succesorală a bunurilor părinților lor decedați. Copiii naturali succedau numai la moștenirea propriei lor mame. Se admitea reprezentarea succesibililor decedați înainte de deschiderea succesiunii de către urmașii lor. Copilul vitreg avea aceleași drepturi de moștenire ca și cel legitim, însă numai la succesiunea părintelui bun. Datoriile succesoriale treceau asupra moștenitorilor, moștenirea testamentară deschizându-se pe baza testamentului oral sau scris. Atât testamentele orale cât și e scrise se făceau în prezența martorilor. Părinții își puteau dezmoșteni fiii dacă considerau oportun acest lucru.

Cuvinte-cheie: succesiune, testator, descendenți, ascendenți, obște țărăneasă

**EVOLUTION ASPECTS OF THE INSTITUTION OF SUCCESSION
IN OLD ROMANIAN LAW****Liliana CREANGĂ,**
PhD, Associate Professor

In old Romanian law, the transfer of goods was done by legal and testamentary means. According to the legal inheritances, the legitimate and adopted children, both boys and girls, had an equal succession vocation of the property of their deceased parents. Natural children only succeeded in inheriting their own mother. Representation of the successors who died before the opening of the succession was allowed by their descendants. The stepchild had the same inheritance rights as the legitimate one, only in the succession of the good parent. Succession debts were passing to the heirs, the testamentary inheritance being opened on the basis of the oral or written will. Both oral and written wills were made in the presence of witnesses. Parents could disinherit their children if they were willing to do so.

Keywords: succession, testator, descendants, ascendants, peasant community

Introducere. În timpurile îndepărtate, când locuitorii satelor erau organizați în obști țărănești, pământul pe care se întindea obștea era supus unor reguli de drept deosebite. Obștea, ca atare, exercita un „dominium eminens”, un drept de stăpânire su-

perioară asupra întregului teritoriu pe care îl ocupa. Acest teritoriu era, în același timp, proprietate devălmașă a tuturor membrilor obștii, cu excepția caselor, terenurilor considerate proprietate individuală, delnițelor (în Țara Românească) sau jirebiilor

(în Moldova), stăpâniri neindividualizate și nehotărnicite, cote-părți din totalul proprietății obștești, ce erau inițial în folosința comună a unei familii.

Toate aceste imobile, în organizarea arhaică a obștii, aflate în stăpânirea unei familii sub conducerea tatălui, rămâneau la moartea lui mai departe în stăpânirea indiviză a copiilor, fără a se pune problema deschiderii succesiunii tatălui decedat. Se poate compara această situație cu cea întâlnită în dreptul apusean în cazul morții unui serv care se afla în comunitate cu alte rude, când partea fiecăruia dintre asociații rămași era mărită proporțional.

Ca și în dreptul roman, nu ne aflăm, în această formă de proprietate arhaică, nici în fața unui „drept exclusiv al unuia din membri asupra fondului comun, nici a unei împărțeli înainte sau după dispariția șefului” [1,p.259].

De la mijlocul secolului al XV-lea este atestată documentar și succesiunea testamentară. Dreptul nescris la început și apoi cel scris ajung în felul acesta să admită cele două moduri tradiționale de dobândire a drepturilor pentru cauză de moarte: *ab intestato* (în virtutea legii) și *testamentar* (prin diată).

Asemenea prevederilor succesoriale din sistemul de drept contemporan, fiecare persoană era liberă să dispună de averea sa prin testament, cu unele limite stabilite în favoarea succesorilor rezervatari. În lipsă de testament, succesiunea se deschidea *ab intestato*, așa cum se proceda în dreptul roman. Prin moartea unei persoane și deschiderea succesiunii acesteia, treceau, în vechiul nostru drept, asupra succesorilor bunurile materiale și imateriale, obligațiile, precum și acțiunile sale civile, nu însă și bunurile nepatrimoniale ale defunctului, din cauza caracterului lor pur personal.

Succesiunea se deschidea, și în trecut, în momentul morții firești a lui *de cuius* (titularul averii rămase moștenire) în beneficiul unei persoane existente la acea dată și care nu este nevrednică (nedemnă). Îndreptarea legii (gl.284) reglementa materia nedemnității, fără însă a face diferența de astăzi între nedemnitare și exheredare. Din termenii glavei citate, care nu folosește nici unul dintre aceste două cuvinte, se vede că ambele instituții sunt tratate împreună.

Scopul studiului constă în fundamentarea teoretică a dreptului la moștenire din punctul de vedere al evoluției istorice în spațiul Carpato-Danubiano-Pontic, în cadrul căreia sunt analizate aspectele multilaterale ale condițiilor generale ale instituției succesiunii.

Metode aplicate și materiale utilizate. În vederea realizării scopului și a obiectivelor trasate ne-am ghidat de un complex de metode teoretice și empirice: la nivel teoretic – analiza literaturii metodice, istorice, filosofice, psihologice și pedagogice în domeniul problemei cercetate; generalizarea, analogia, sinteza materialului empiric, interpretarea, modelarea. La nivel experimental – observația.

Rezultatele obținute și discuții.

1. Moștenirea legală

Moștenirea legală sau *ab intestato* re-venea în vechiul nostru drept, cu unele nuanțe, următoarelor clase de moștenitori: a) *moștenitorilor legitimi*, formați din descendenți, ascendenți și colaterali; b) *copilului din afara căsătoriei*, în raport cu mama și cu rudele ei și reciproc; c) *înfiatului*, în raport cu părintele sufletesc și reciproc; d) *soțului supraviețuitor* sau văduvei sărace; e) *autorității publice* (domnitorul, fiscul, cutia milinelor) [2,p.95].

1. *Descendenții* sunt coborâtorii în linie directă din același autor comun. Cei

legitimi îi înlătură de la moștenire pe ascendenții și colateralii defunctului, iar între ei, cei mai apropiați trec înaintea celor mai îndepărtați.

Dacă un descendent de primul grad a murit înaintea lui *de cuius*, copiii lui prin *representare*, vin în concurs cu unchi și mătușile lor la succesiunea bunicului, moștenind pe tulpină între ei în caz de pluralitate.

Spre a înlătura aplicarea *prădalicii*, adică a trecerii averii de moștenire la domnie și deci ieșirea ei din familie, în cazul în care defunctul nu avea descendenți masculini, tatăl se adresa domnului și acesta putea consimți să insereze în act formula „prădalica să nu fie câtă vreme se va mai afla dintr-înșii măcar o fiică”, ori altă formulă similară.

Printr-o ficțiune, tatăl care nu avea fiu obținea de la domn, pentru înlăturarea *prădalicii*, ca să-și așeze fiica „în loc de fiu”, adică să devină moștenitoare sau chiar în prezența fiilor, spre a le face și pe fiice moștenitoare. Astfel, tatăl le așeza în fața domnului „în rând cu fiul” [3,p.166].

Principiul egalității sexelor, consacrat și în primele pravile românești privitoare la procedeele de înlăturare a privilegiului masculinității, ajunge să fie singurul drept aplicabil, cu toată efemera restabilire tardivă a acestui privilegiu de către legile scrise: *Pravilniceasca Condică* și *Legiuirea Caragea*. Destrămarea obștilor, apariția testamentului, modernizarea treptată a vieții sociale și a instituțiilor juridice au fost principalele cauze ce au conlucrat la triumful principiului egalității sexelor [4,p.45].

Dacă defunctul lăsa copii din mai multe căsătorii, succesiunea părintelui comun se împărțea între ei.

În dreptul nostru consuetudinar [5,p.50], copiii nelegitimi erau chemați la moștenirea mamei, dar nu și a tatălui lor.

De altfel, copilul din afara căsătoriei se numea *copil fără nuntă*, *copil din flori*, ceea ce arată legătura lui cu mama.

Biserica ortodoxă avea o poziție ostilă copilului natural, făcând excepție însă pentru fiii naturali ai domnitorului. Starea de copil legitim sau natural se dovedea cu martori, în lipsa unui sistem organizat de registre de stare civilă. Copiii înfiați vin tradițional la succesiunea părinților înfietori ca și cei legitimi.

2. *Ascendenții* sunt părinții, bunicii, străbunicii defunctului. Ei sunt chemați la succesiune în lipsa descendenților, înlăturându-i în general, pe colaterali.

Partea sufletului era porțiunea din avere ce se păstra pentru împlinirea grijiilor sufletești, după datină. Ea cuprindea, în sens larg, pe lângă cheltuielile de înmormântare și costul pomenirilor până la șapte ani, al dezgropării osemintelor la șapte ani și chiar al zidirii unei fântâni pentru sufletul mortului, la care să-și potolească setea trecătorii. Tradiția se respecta în trecut, deși niciun text de lege nu o făcea obligatorie [6,p.116].

3. *Colateralii* sunt rude coborâtoare dintr-un autor comun și care, în principiu, sunt chemate la moștenire în lipsa descendenților și ascendenților în sistemul dreptului mai individualist al pravilelor, spre deosebire de normele mai vechi ale dreptului popular care puneau mare preț pe legătura frățescă. Sunt două clase de colaterali: *privilegiați* (frați și surori și descendenții lor) și *ordinari* (celelalte rude alăturate până la un anumit grad).

4. *Soțul supraviețuitor*. Judecățile sunt contradictorii în ceea ce privește dreptul succesoral al soțului supraviețuitor.

Îndreptarea legii, luând în considerare mai multe izvoare bizantine contradictorii, reglementează, de asemenea, dreptul

successoral al soțului supraviețuitor. Dacă defunctul nu a lăsat niciun fel de rude de sânge, ci numai soție, aceasta moștenește jumătate din averea succesorală, cealaltă devenind domnească. Dacă unul dintre soți moare fără a lăsa rude de sânge până la gradul al șaselea, soțul supraviețuitor îl moștenește, oricât de puțin timp ar fi durat căsătoria.

5. *Domnitorul*. Un ultim succesori, în lipsă de rude ale defunctului și de testament, este domnitorul.

2. Moștenirea testamentară

Până la consolidarea stăpânirii pământului ca proprietate individuală nu se putea vorbi de dreptul de a dispune de avere prin testament după moarte. Transmisivitatea averii pe cale testamentară este atestată documentar înainte chiar de apariția termenului de testament, ca urmare a consolidării proprietății private și a individualizării stăpânirii șefului de familie, cu sprijinul Bisericii, care avea avantaje din această operație, și prin folosirea dreptului bizantin, cu toată rezistența obștii și a neamului.

Caracterul solemn al testamentului este recunoscut chiar înainte de consacrară lui prin pravile. Se obișnuia ca testamentul să se facă în fața martorilor [7,p.312], printre care figurau adesea preoți sau călugări, ca persoane mai demne de încredere din cauza pregătirii lor culturale și a vieții lor morale, primind astfel întărirea autorității supreme. Dacă testamentul era semnat de testator (chiar fără a fi scris și datat de el, cum se cere în dreptul actual), martorii nu mai erau necesari. Mai era esențial ca testatorul să fie capabil și voința lui să nu fie viciată. Numeroase testamente conțineau și blesteme, uneori groaznice, în dorința dispunătorilor de a le face astfel respectabile.

Caracteristică dreptului feudal este liberalitatea prin care dispunătorul impune donatarului sau legatarului (instituitului) său să păstreze până la moarte, fără a le greva de drepturi reale, bunurile primite în scopul de a le transmite la cea dată unui alt beneficiar (substituit), desemnat de dispunător și așa mai departe. Aceasta dădea posibilitatea dispunătorului să reglementeze devoluțiunea ereditară a bunurilor sale pentru mai multe generații prin desemnarea mai multor moștenitori succesivi, fiecare având sarcina să conserve toată viața bunurile primite și să le transmită la moarte substituitului său.

Concluzie. Apărută sub forma unor reguli ce păstrau influențe comunitare, succesiunea se deschidea la moartea titularului patrimoniului în favoarea, în primul rând, a descendenților care contribuiseră la alcătuirea sau mărirea averii familiale.

Descendenții își împărțeau bunurile în mod egal, dacă însă unul din ei decedase anterior titularului succesiunii, moștenirea se împărțea pe tulpini și apoi pe capete.

În cazul în care nu erau moștenitori de sex masculin, succesiunea revenea fetelor, în virtutea egalității sexelor [8,p.61].

Dacă la succesiune veneau mai mulți feciori, cel mai mic dobânda, începând din sec. XVI, moșia părintească. Probabil regula derivă din vechile obiceiuri care dădeau mezinului dreptul de a moșteni casa părintească.

Pe de altă parte, succesiunea testamentară apare după consolidarea proprietății individuale. Un factor care a influențat extinderea folosirii testamentelor a fost cel religios, care îi îndemna pe credincioși să lase ca „danie” lăcașurilor de cult și în special mănăstirilor, bunuri tot mai valoroase în schimbul iertării păcatelor.

Referințe bibliografice:

1. Girard P.-F., Manuel élémentaire de droit roumaine. Paris 1906
2. Hanga V., Istoria dreptului românesc. Dreptul cutumiar, Editura „Chemarea”. Iași 1993
3. Dvoracek M., Curs de Istoria Dreptului Românesc. Iași 1992
4. Aramă E., Istoria dreptului românesc. Chișinău 1995
5. Dvoracek M., Istoria dreptului românesc. Tratat, vol II. București 1987
6. Cernea E., Molcuț E., Istoria statului și dreptului românesc, Editura „Șansa”. București 1998
7. Gionea Vasile, Studii de drept constituțional și istoria statului și dreptului. București 1995
8. Golovații L, Instituțiile de drept în Țările Române secolele XIV - începutul secolului XIX. Chișinău 2005.

DESPRE AUTOR**Liliana CREANGĂ,**

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Drept public și securitate
a frontierei”,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
e-mail: creanga_liliana@gmail.ru*